

Tavo namas – tai didesnysis tavo kūnas.
Auga saulēje, miega nakties tyloje. Regi sapnus.
Argi tavo namas nesapnuoja, ar neišeina sapne iš miesto,
ar neatsiduria giraitėje arba ant kalno viršūnės?

GIBRANAS

Sapnas

Pirmą naktį man prisapnavo statiškas sapnas. Sapnavau, kad esu grynas žiūrėjimas, gryna rega ir neturiu kūno nei vardo. Kybau aukštai virš slėnio, kažkokiame neapibrėžtame taške, iš kurio matau viską arba beveik viską. Žiūrėdama judu, tačiau lieku vietoje. Pasaulis, kurį matau, regis, paklūsta man, priartėja ir nutolsta, ir aš galiu aprėpti viską iškart arba matyti tik smulkiusias detales.

Štai regiu slėnį, kurio pačiame viduryje stovi namas, tačiau tai ne mano namas ir ne mano slėnis, nes man nepriklauso niekas, nes aš nepriklausau sau, toksai aš net neegzistuoja. Regiu horizonto liniją, lanku juosiančią slėnį iš visų pusių. Regiu sraunų drumzliną upokšnį, besirangantį tarp kalvų. Regiu medžius, galingomis kojomis įaugusius į žemę lyg sustingę vienakojai gyvūnai. Viskas, ką regiu, nejuda, nors tai tik apgaulinga išorė. Bet kada galiu pro ją prasiskverbti. Ir tuomet išvysti po medžių žieve judrias vandens ir syvų sroveles, cirkuliuojančias ten ir atgal, į viršų ir į apačią. Po stogu regiu miegančių žmonių kūnus, jų

nejudrumas irgi išorinis – juose švelniai tvinkčioja širdys, alma kraujas; aš net gebu pamatyti jų sapnus: juose pulsuoja vaizdų fragmentai. Nė vienas iš šių sapnuojančių kūnų nėra man artimesnis ar tolimesnis. Tiesiog žiūriu į juos ir jų sujauktose sapnų mintyse regiu save. Ir tuomet suvokiu tą keistą tiesą – kad esu žiūrėjimas, be refleksijos, be jokio vertinimo, be jausmų. Greitai suvokiu ir kitą dalyką – kad sugebu žvelgti per laiką, kad lygiai kaip keičiu žiūrėjimo tašką erdvėje, galiu keisti jį ir laike, tarsi būčiau rodyklėlė kompiuterio ekrane, kuri arba juda pati iš savęs, arba ją judina kažkokia ranka, apie kurią ji paprasčiausiai nieko nenučiuokia.

Šitaip sapnuoju, man regis, be galo ilgai. Nėra prieš ir nėra po, ir nelaukiu nieko nauja, nes negaliu nei ką nors įgyti, nei ko nors netekti. Naktis niekada nesibaigia. Niekas nevyksta. Net laikas nekeičia to, ką matau. Žiūriu, bet nesužinau nieko nauja, neįsimenu to, ką pamačiau.

Marta

Visą pirmąją dieną vaikščiojome po savo žemę. Guminiai klimpo į molį. Žemė buvo raudona, raudonai išsimurzdavo rankos, o plaunant nuo jų tekėdavo raudonas vanduo. R. kelintąsyk apžiūrino sodo medžius. Jie buvo seni, sužėlę, išsiskėtoję į visas puses. Tokie medžiai vargu ar duos vaisių. Sodas driekėsi net iki miško, atsitrenkdamas į tamsią eglių sieną. Šios stovėjo išsirikavusios lyg kareiviai. Po pietų vėl prakiuro šlapdriba. Vanduo rinkosi molingoje dirvoje ir plūdo srauteliais bei upeliukais, bėgo

iš viršaus tiesiai į namą, gėrėsi į sienas ir nyko kažkur po mūru. Nusileidome pasišviesdami žvakigaliu rūsin, sunerimę dėl nesiliaujančio čiurlenimo. Akmeninius laiptus plovė tikras upelis, sruveno per akmeninį grindinį ir ištekėjo žemiau, į tvenkinio pusę. Supratome, kad namas stovi ant upės, kad neapdairiai pastatytas ant požeminio vandens gyslos ir dabar nieko neįmanoma padaryti. Galima tik apsiprasti su niūriu, amžinu vandens murmesiu, su neramiu miegu.

Kita upė buvo už lango – upokšnis, kurio drumzlinas rausvas vanduo skalauja bejėgiškai sustingusias medžių šaknis ir pranyksta miške.

Pro ilgojo kambario langą matyti Martos namas. Trejus metus suku galvą, kas yra Marta. Apie save ji kaskart pasakodavo skirtingus dalykus. Kaskart nurodydavo kitą gimimo datą. Man ir R. Marta egzistavo tik vasarą, žiemą išnykdavo, kaip ir viskas čia. Ji buvo smulikutė, visiškai žila, bedantė. Jos oda – susiraukšlėjusi, sausa ir šilta. Žinau, nes sveikindamosi pasibučiavome, netgi nerangiai apsikabinome ir pajutau jos kvapą – per jėgą išdžiovintos drėgmės. Tas kvapas visada liks, nepanaikinsi. Drabužius, kurie sušlapo lietuje, reikia išskalbti – taip sakydavo mano mama, tačiau ji apskritai viską skalbdavo be reikalo. Atidarydavo spintas, ištraukdavo švairias, krakmolytas paklodes ir mesdavo į skalbimo mašiną, tarsi nenaudojamos jos susipurvintų lygiai kaip naudojamos. Drėgmės kvapas pats savaime nemalonus, tačiau nuo Martos drabužių, nuo jos odos kvepėjo jaukiai ir maloniai. Jei Marta būdavo, viskas būdavo savo vietoje, visur viešpataudavo kuo puikiausia tvarka.

Marta atėjo iškart antrą vakarą. Iš pradžių gėrėme arbatą, paskui tą pernykštį erškėčių vyną, tamsų ir tirštą, tokį saldų, jog kalva apsvaigdavo po pirmo gurkšnio. Kroviau iš dėžių knygas. Marta laikė delnais suėmusi taurę ir abejingai žvelgė. Pamaniau, kad ji galbūt nemoka skaityti. Taip man atrodė. Taip galėjo būti, nes, sprendžiant iš jos amžiaus, jai neteko lankyti valdiškos mokyklos. Jos žvilgsnis neužkliūdavo už raidžių, bet aš niekada jos apie tai neklausinėjau.

Pagyvėjęsios kalės zujo į lauką ir atgal. Atnešdavo ant kailio šalčio ir vėjo kvapą; pasišildydavo prie degančios viryklės, o paskui vėl užsimanydavo į sodą. Marta ilgais, kaulėtais pirštais kedeno jų gaurus ir kartojo joms, kad yra gražios. Visą vakarą kalbėjo tik su kalėmis. Dėbčiojau į ją viena akimi, dėliodama knygas į medines lentynas. Lempelė ant sienos apšvietė jos viršugalvį su plonų, žilų plaukų kuodu. Ant sprando jie buvo susisukę į garbanėlę.

Prisimenu tiek daug dalykų, o nepamenu, kaip susipažinau su Marta. Prisimenu visus pirmuosius susitikimus su žmonėmis, kurie vėliau tapo man svarbūs; prisimenu, ar švietė saulė, prisimenu aprangos detales (juokingus VDR gamybos R. batus), prisimenu kvapus, skonius ir netgi oro faktūrą – ar buvusi šiurkšti ir kieta, ar glotni ir šalta kaip sviestas. Nuo tokių dalykų priklauso pirmasis įspūdis. Jie įsirašo į tuos ypatingus, galbūt gyvūniškus smegenų segmentus ir niekada nepasimiršta. Tačiau pirmojo susitikimo su Marta nepamenu.

Tikriausiai buvo ankstyvas pavasaris – šiose vietose tai visa ko pradžios metas. Tikriausiai tai įvyko šioje nelygioje slėnio erdvėje, nes Marta niekada toliau viena neišeina. Turbūt ji

kvepėjo vandeniui, tirpstančiu sniegu. Ko gero, vilkėjo savo pilkajį megztinį išstampytomis sagų ąselėmis.

Nedaug žinojau apie Martą. Žinojau tik tai, ką ji man pati atskleidė. Visa kita turėjau nuspėti ir greitai susivokiau, kad fantazuuju jos tema. Kuriu Martą su visa jos praeitimi ir dabartimi. Nes vos paprašydavau, kad papasakotų ką apie save, apie savo jaunystę, kaip tada atrodė visa tai, kas šiandien taip akivaizdu, ji pakeisdavo temą, nusigręždavo į langą arba tiesiog nutildavo ir susikaupusi įnikdavo pjaustyti kopūstus arba pinti tuos savo svetimus plaukus. Nejutau, kad ji būtų nenorėjusi kalbėtis. Galima buvo pamanyti, kad Marta tiesiog neturi ką apie save pasakoti. Tarsi neturėtų jokios istorijos. Mėgo kalbėti tik apie kitus žmones – vienus jų gal ir buvau atsitiktinai kokį kartą sutikusi, kitų ne, nes ir negalėjau jų sutikti – gyveno pernelyg seniai. Pasakodavo ir apie tuos, kurie veikiausiai išvis neegzistavo – vėliau aptikau įrodymų, kad Marta mėgo prasimanyti. Ir apie vietas, kuriose ji sodindavo tuos žmones lyg augalus. Ji galėjo šnekėti valandų valandas, kol aš pagaliau pristigdavau kantrybės klausytis ir ieškodavau mandagaus preteksto ją nutraukti ir jau grįžti per žoles namo. Kartais ji nutraukdavo tuos savo išvedžiojimus staiga, be priežasties ir išsisas savaites prie tos temos negrįždavo, kol paskui nei iš šio, nei iš to pradėdavo: „Ar pameni, kaip tau pasakojau...“ „Pamenu.“ „Taigi toliau buvo taip...“ – vydavo kokią nudžiūvusią giją, o aš rausdavausi atmintyje, apie ką ji kalba ir ties kuo buvo sustojusi. Ir keistas dalykas, labiau prisimindavau ne pačią istoriją, o būtent pasakojančią Martą, jos smulkią figūrą, jos nusklembtus pečius, gaubiamus

megztuko išstampytomis sagų ąselėmis, jos kaulėtus pirštus. Ar ji pasakojo apie tai į priekinį automobilio stiklą, kai važiuom į Vambežycus užsakyti lentų, o gal kai skynėme ramunes Bobolio lauke? Niekada neįstengdavau atkurti tos istorijos pačios savaitėme, visada tik sceną, aplinkybes, pasaulį, kuris išaknydavo ją manyje, tarsi tos istorijos būtų kažkokios nerealaus, pramanytos, susapnuotos, palikusios atspaudą jos ir mano galvoje, skendinčios žodžių migloje. Ji jas nutraukdavo taip pat staiga kaip ir pradėdavo. Mat ant žemės nukrisdavo šakutė ir aliumininis jos žvangesys sudaužydavo paskutinį sakinį, sulaikydavo lūpose betariamą žodį, ir reikėdavo jį nuryti. Arba įgriūdavo Toks ir Toks, kaip paprastai, nesibeldęs, trepsėdamas į slenkstį drambliškais batais ir traukdamas įdurmu lietaus, rasos, purvo – nelygu kas būdavo lauke – striūkles, o šiam esant jau suvis nieko nepasakysiu – toks būdavo triukšmingas.

Daugelio Martos pasakojimų neįsimindavau. Likdavo tik kažkokios miglotos esmės, lyg garstyčios lėkštės kraštuose, kai pagrindinis patiekalas jau suvalgytas. Kokios nors scenos, šiurpios arba linksmos. Kokie nors paveikslai, išpešti iš konteksto, – kad vaikai upokšnyje plikomis rankomis gaudę upėtakius. Nežinau, kodėl kaupdavau tokias detales, o pamiršdavau patį pasakojimą, kuris juk turėjo ką nors reikšti, jei buvo su pradžia ir pabaiga. Atmintyje įstrigdavo vien nereikšmingų smulkmenų kauliukai, kuriuos mano atmintis – ir teisingai – paskui turėdavo išspjauti.

Klaidinga būtų manyti, jog aš tik klausydavau. Aš irgi kalbėdavau. Kadaisė Martai pasakiau, kad bijau mirti – ne mirties apskritai, bet pačios akimirkos, kai nebegalėsiu nieko atidėti

vėlesniam laikui. Ir kad ši baimė kyla visuomet, kai būna tamsu, niekuomet dieną, ir trunka kelias kraupias akimirkas, lyg epilepsijos priepuolis. Bemat susigėdau tokio ūmaus prisipažinimo. Ir tada jau aš pasistengiau pakeisti temą.

Marta neturėjo psichoterapeuto sielos. Nekamantinėdavo, nemesdavo staiga plovusi indų, idant atsisėstų šalia ir patapšnotų man per petį. Nemėgindavo, kaip kiti, visko, kas svarbu, įkurdinti laike ir neskubėdavo paklausti: „Kada tai prasidėjo?“ Net Jėzus neatsispyrė šiai pagundai ir pateikė apsėstajam, kurį rengėsi išgydyti, beprasmišką klausimą: „Kada tai prasidėjo?“ O juk svarbiausia, regis, tėra tai, kas vyksta dabar, prieš akis, juk klausimas apie pradžią ir pabaigą nesuteikia jokių vertingų žinių.

Kartais man atrodydavo, kad Marta nesiklauso arba yra neįautri lyg nukirstas, negyvas medis, nes, man ėmus kalbėti, indų džeržgesys nenutildavo, kaip tikėdavausi, o jos judesiai neprarasdavo automatinio sklandumo. Man ji net pasirodė kažkokia nuožmi, ne sykį ir ne du, pavyzdžiui, kai penėjo tuos savo gaidžius, o paskui nudobė juos ir sušveitė, visus alei vieno, per dvi rudens dienas.

Nesupratau Martos ir nesuprantu lig šiol. Bet kam man suprasti Martą? Ką pasiekčiau atskleidusi jos elgesio motyvus, šaltinius, iš kurių tekėjo visi jos pasakojimai? Ką pasiekčiau sužinojusi jos biografiją, jeigu Marta apskritai turėjo kokią nors biografiją? Gal būna žmonių be biografijos, be praeities ir ateities, ir kitiems jie atrodo tarsi amžinas dabar.

Toks ir Toks

Paskui kelis vakarus, iškart po „Teleekspreso“, lankėsi Toks ir Toks, mūsų kaimynas. R. kaitino vyną, bėrė į jį cinamono ir gvazdikėlių. Toks ir Toks kas vakarą garbindavo žiemą, nes žiema turinti būti pagarbinta, kad galėtų ateiti vasara. Pasakodavo vis tą pačią istoriją – apie tai, kaip pasikorė Marekas Marekas.

Jau buvome ją girdėję iš kitų, o vakar ir užvakar išgirdome iš Tokio ir Tokio. Bet jis užmiršdavo, kad ją pasakojo, ir vėl pradėdavo. Pradėdavo nuo klausimo, kodėl neatvažiuo-
me į laidotuves. Negalėjome atvažiuoti, nes tai buvo sausį. Negalėjome susirinkti krūvon, o po vieną nevažiuosi į laidotuves. Snigo, automobiliai neužsivedė, akumulatoriai išsikrovė. Kelias už Jedlinos buvo užpustytas ir autobusai stovėjo beviltiškose spūstyse.

Marekas Marekas gyveno namelyje skardiniu stogu. Jo kumelė pernai rudenį atėdavo pas mus į sodą pakramsnoti nukritusių obuolių. Kapstė juos iš po sutrešusių lapų. Į mus žvelgė abejingai. Pasak R., net ironiškai.

Toks ir Toks grįžo iš Rudos pavakarį, jau temstant. Pamatęs, kad Mareko Mareko namelio durys užsklęstos kaip ir ryte, atrėmė dviratį į sieną ir dirstelėjo pro langą vidun. Pamatė jį iškart. Nei kabojo, nei gulėjo palei duris, persikreipęs ir neabejotinai miręs. Toks ir Toks prisidengė akis delnu, kad geriau įžiūrėtų. Mareko Mareko veidas buvo tamsus, pamėlęs, liežuvis išvir-
tęs. Akys įsmigusios kažkur aukšty. „Driskius nelaimingas, – burbtelėjo Toks ir Toks, – net pasikarti nemoka.“

Pasiėmė dviratį ir nuėjo.

Naktį jautėsi truputį nejaukiai. Svarstė, ar Mareko Mareko siela nukeliavo į dangų ar į pragarą, ar kur ji ten eina, jei apskritai kur nors eina.

Staiga nubudo, jau brėško, ir pamatė jį prie krosnies. Marekas Marekas stovėjo ir žiūrėjo į jį. Toks ir Toks susierzino. „Labai tavęs prašau, eik iš čia. Tai mano namai. Tu turi savo.“ Šmėkla nekrustelėjo; žvelgė tiesiai į jį, tačiau žvilgsnis buvo keistas, tarsi skrodė kiaurai.

„Marekai, prašau tavęs, eik iš čia“, – pakartojo Toks ir Toks, bet Marekas, ar bala žino, kas dabar ten buvo, nereagavo. Tuomet Toks ir Toks, nugalėjęs iš kažkur staiga atsiradusį nenorą pasijudinti, pakilo iš lovos ir pagriebė guminį aulinį. Apsiginklavęs žengė krosnies link. Šmėkla bematant dingo. Toks ir Toks sumirkčiojo akimis ir grįžo į šiltą, prigulėtą patalą.

Rytą, eidamas medžių, vėl žvilgtelėjo pro Mareko Mareko namo langą. Niekas nepasikeitė, kūnas tįsojo ta pačia poza, tik šiandien veidas atrodė tamsesnis. Visą dieną Toks ir Toks tempė medžius nuo kalnų čiūžėmis, kurias pats pasidirbo pernai vasarą. Vežė prie namų berželius, kuriuos įstengė nukirsti, ir storus išvirtusių eglių bei bukų kamienus. Krovė juos pašiūrėn ir ruošė pjaustymui į mažesnius gabalus. Paskui prikūreno krosnį, o kai viryklės geležis įkaito iki raudonumo, mitriai išvirė bulvienės – sau ir šunims, įsijungė nespaltotą televizorių ir valgydamas smaksojo į mirgančius vaizdus. Negirdėjo nė žodžio. Guldamas į lovą pirmą kartą po keliasdešimt metų persižegnojo – nebuvo to daręs gal nuo sutvirtinimo, o gal nuo vestuvių. Šis seniai pamirštas gestas pakišo jam mintį. Nueiti dėl to reikalo pas kunigą.

Rytojaus dieną nedrąsiai ėmė sukiotis prie klebonijos. Kunigą susitiko, kai šis lenkdamas tirpstančio sniego lopus energingai kulniavo į bažnyčią. Toks ir Toks nebuvo kvailas, nepasakė nieko tiesiai. „Ką darytumėte, kunige, jei jus aplankytų kokia dvasia?“ Tas pažvelgė į jį nustebeš, o akys tuojau pat nukrypo į bažnyčios stogą – ten vyko nesibaigiantis remontas. „Liepčiau eiti sau.“ „O jei ta dvasia būtų užsispyrusi, nenorėtų eiti, ką tuomet darytute?“ „Visuomet reikia būti ryžtingam“, – mažliai atsakė kunigas ir grakščiai išsilenkė Tokio ir Tokio.

Ir vėl viskas vyko kaip ir praeitą naktį. Toks ir Toks staiga prabudo, lyg jį būtų kas pašaukęs, atsisdėjo ant lovos ir pamatė Mareką Mareką, stovintį prie krosnies. „Dink iš čia!“ – suriko. Šmėkla nekrustelėjo ir Tokiam ir Tokiam net pasirodė, kad jos išpurtes, žemės spalvos veidas ironiškai šypsosi. „Kad tave griausmas, ko neduodi man miegoti? Eik sau“, – burnojo Toks ir Toks. Paėmė tą patį guminį ir juo apsiginklavęs subruzdavo krosnies link. „Prašau eiti iš čia!“ – riktelėjo, ir dvasia išnyko.

Trečią naktį šmėkla nebepasirodė, o ketvirtą dieną Mareko Mareko sesuo rado kūną ir sukėlė visus ant kojų. Tuoj atvažiavo policija, įvyniojo Mareką į juodą plėvelę ir išsivežė. Apklausė Tokį ir Tokį, kur buvęs ir ką veikęs. Tas pasakė, kad nieko neįprasta nepastebėjęs. Dar pasakė, kad kas šitaip geria, tas anksčiau ar vėliau sulauks tokio galo. Policija jam pritarė ir išsinešdino.

Toks ir Toks paėmė dviratį ir numoklino į Rudą. Restorane „Lido“ pasistatė bokalą alaus ir lėtai, gurkšnelis po gurkšnelio siurbčiojo. Jautė, kaip nusirita kažkoks akmuo nuo širdies.